

СЛОВО МОЛОДИМ НАУКОВЦЯМ

УДК [340.121:271.2]:[342.7:004.8:608.1]

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-370>

Андрій-Ярослав Степанович Проць

Кафедра теорії та історії права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-3639-5848>

ПРАВОСЛАВНА ТРАДИЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню концепції прав людини четвертого покоління в співвідношенні з православною традицією та її антропологічними засадами. Розглянуто теоретико-правові підходи до класифікації новітніх прав людини – біоетичних, цифрових, екологічних, а також прав людини в сфері використання штучного інтелекту. Показано, що в сучасній правовій науці вони постають як відповідь на виклики науково-технічного прогресу, цифровізації та глобальної екологічної кризи, проте залишаються дискусійними щодо самостійності й юридичного визнання. Особливу увагу приділено православної оцінці ключових проблемних сфер. У контексті біоетики (евтаназія, аборти, генна інженерія, клонування) православна традиція наголошує на святості життя як дару Божого та неприпустимості втручання, що нівелюють унікальність особистості. У сфері цифрових прав (приватність, захист персональних даних, свобода інформації, кібербезпека) підкреслюється гідність і свобода особи, яку не можна зводити до об'єкта контролю або маніпуляції. Православне вчення про «творіння» надає додаткового сенсу екологічним правам, трактуючи їх як відповідальність людини перед Богом за природу й майбутні покоління. У площині використання штучного інтелекту та нейротехнологій акцент зроблено на небезпеці редукції особи до алгоритмічних моделей і необхідності збереження її неповторності. У статті визначено спільні цінності, що поєднують сучасний правовий дискурс і православну антропологію: гідність, солідарність, охорону життя, відповідальність за створіння. Водночас проаналізовано точки напруги між секулярним баченням автономії особи та релігійною традицією, яка наголошує на моральних межах свободи. Зроблено висновок, що інтеграція православних цінностей у правове осмислення прав людини четвертого покоління може сприяти формуванню більш цілісного та гуманістичного розуміння цінності прав людини в умовах сучасних цивілізаційних трансформацій.*

Ключові слова: *права людини четвертого покоління; біоетика; цифрові права; екологічні права; штучний інтелект; православна антропологія; гідність; солідарність.*

Andrii-Yaroslav S. Prots

Department of Theory and History of Law
Yaroslav Mudryi National Law University

Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-3639-5848>

THE ORTHODOX TRADITION AND FOURTH-GENERATION HUMAN RIGHTS

Abstract. *The article examines the concept of fourth-generation human rights in relation to the Orthodox tradition and its anthropological foundations. It considers theoretical and legal approaches to the classification of emerging rights – bioethical, digital, ecological, and rights in the sphere of artificial intelligence. It is shown that in modern legal scholarship these rights appear as a response to the challenges of scientific and technological progress, digitalization, and the global ecological crisis, yet they remain controversial in terms of their autonomy and legal recognition. Special attention is devoted to the Orthodox assessment of key problematic areas. In the context of bioethics (euthanasia, abortion, genetic engineering, cloning), the Orthodox tradition emphasizes the sanctity of life as a gift from God and the inadmissibility of interventions that undermine the uniqueness of the person. In the field of digital rights (privacy, protection of personal data, freedom of information, cybersecurity), it highlights the dignity and freedom of the human person, which cannot be reduced to an object of control or manipulation. The Orthodox teaching on «creation» provides an additional dimension to ecological rights, interpreting them as human responsibility before God for nature and future generations. In the realm of artificial intelligence and neurotechnologies, attention is drawn to the danger of reducing the person to algorithmic models and the necessity of preserving personal uniqueness. The article identifies common values that unite modern legal discourse and Orthodox anthropology: dignity, solidarity, protection of life, and responsibility for creation. At the same time, it analyzes the points of tension between the secular vision of individual autonomy and the religious tradition, which emphasizes the moral limits of freedom. It concludes that the integration of Orthodox values into the legal understanding of fourth-generation human rights may contribute to forming a more holistic and humanistic vision of human rights in the context of contemporary civilizational transformations.*

Keywords: *fourth-generation human rights; bioethics; digital rights; ecological rights; artificial intelligence; Orthodox anthropology; dignity; solidarity.*

ВСТУП

Стрімкий розвиток біомедицини, цифрових технологій та штучного інтелекту висуває на передній план права людини четвертого покоління (біоетичні, цифрові, екологічні тощо), проте їхній зміст і статус залишаються дискусійними, а правове регулювання – фрагментарним. У цій сфері виникає колізія між секулярною парадигмою автономії та недискримінації і православною антропологією, яка акцентує дарованість життя, неповторну гідність і моральну відповідальність. Проблема полягає у виробленні інтегративної рамки, здатної водночас окреслити

межі цих прав, виявити реальні точки консенсусу (гідність, солідарність, охорона життя, відповідальність за створіння) та врахувати духовно-моральний вимір прав людини в сучасному правовому дискурсі. Метою дослідження є з'ясування взаємозв'язків між православною традицією та концепцією прав людини четвертого покоління, виокремлення спільних цінностей і дискусійних аспектів, а також окреслення шляхів інтеграції духовно-моральних орієнтирів у сучасний правовий дискурс.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Джерельну базу становлять міжнародно-правові акти в сфері прав людини, практика міжнародних судових інституцій, а також конституційне й галузеве законодавство європейських держав, що регулює біоетичні, цифрові й екологічні права. У дослідженні використано офіційні документи православних церковних інституцій і позиційні матеріали, публічні заяви, богословські коментарі, що формують сучасний церковний дискурс щодо прав людини.

Методологія поєднує загальнонаукові й спеціально-юридичні методи. Формально-юридичний та логіко-правовий аналіз застосовано для тлумачення норм міжнародного й національного права та систематизації релевантної судової практики. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити різні моделі регулювання чутливих біоетичних і цифрових питань. Герменевтичний та аксіологічний підходи використано для інтерпретації церковних і богословських джерел, що дають змогу виявити як точки збігу, так і потенційні колізії між секулярною правовою парадигмою та богословсько-антропологічними засадами православної традиції.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

В юридичній науці досить поширеною є класифікація прав людини за «поколіннями» [9, с. 4]. Чесько-французький правознавець К. Васак, розмірковуючи над цінностями, проголошеними в Конституції Франції – свободою, рівністю та братерством [33, с. 47], сформулював теоретичний підхід, що розглядає розвиток прав людини крізь систему поколінь [42, с. 630]. Згідно з цим підходом «свободі» відповідає перше покоління прав людини, «рівності» – друге, а «братерству» – третє.

На думку окремих сучасних дослідників-правників, до прав людини четвертого покоління належать так звані біологічні та соматичні права, метою яких є забезпечення особистих інтересів людини у сферах генетичних досліджень, медицини й охорони здоров'я [42, с. 634]. Відображення цього підходу можна спостерігати в законодавстві Швейцарської Конфедерації, де на конституційному рівні закріплено, що «людина має бути захищена від зловживань у сфері репродуктивної медицини та генної інженерії» (ч. 1 ст. 119 Конституції) [45].

Водночас інша частина науковців визначає права людини четвертого покоління як технологічні, оскільки їхнє формування безпосередньо пов'язане з розвитком новітніх науково-технічних досягнень і цифрових інновацій [42, с. 634–635].

Перші три покоління прав людини обґрунтовано відображені в Конституції України. Водночас, на думку В. В. Сухоноса, у повоєнний період можливе внесення змін до Конституції, спрямованих на розширення системи конституційних прав і свобод у напрямі закріплення прав людини четвертого покоління [43, с. 173].

До прав людини четвертого покоління в науці відносять новітні права, що виникли під впливом розвитку біології, медицини, інформаційних технологій і трансформації суспільної моралі. До них зараховують біологічні права людини (право на евтаназію, право на клонування, трансплантацію органів, зміну статі, штучне запліднення, сурогатне материнство), інформаційні права (право на доступ до Інтернету, свободу слова в мережі, «віртуальні права»), а також соціально нові права, пов'язані з використанням віртуальної реальності чи визнанням одностатевих шлюбів [3, с. 214–216].

У підручнику «Філософія права» за редакцією професора О. Г. Данильяна четверте покоління прав людини пов'язується з перехідним станом між життям і смертю як фінальними цінностями людства; зокрема, як приклад наведено право на аборт [46, с. 169].

Серед дослідників немає єдності щодо визначення кола прав, які слід відносити до четвертого покоління [3, с. 214]. Це свідчить про те, що четверте покоління прав людини все ще перебуває в процесі формування й не має усталених доктринальних меж, що дає змогу простежити динаміку становлення правових інститутів у контексті суспільних трансформацій.

Взаємозв'язок прав людини четвертого покоління з православними поглядами простежується в результаті аналізу насамперед біологічних прав людини, які охоплюють питання евтаназії, клонування, трансплантації органів, допоміжних репродуктивних технологій, сурогатного материнства та зміни статі. Окреме місце посідають інформаційні права людини, що включають право на доступ до Інтернету, право на захист персональних даних, право на забезпечення кібербезпеки, «право на забуття» й права у віртуальній реальності. Наступний блок становлять новітні соціальні права людини, пов'язані з одностатевими шлюбами, правом на сім'ю без дітей, правом на альтернативні форми ідентичності та свободою від державного втручання в приватну сферу. Важливим аспектом аналізу є також екологічні та глобальні права людини, серед яких – право на сприятливе довкілля, ядерну й космічну безпеку, а також право на відповідальний розвиток технологій в інтересах людства.

Право на евтаназію. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не встановлює «права на смерть» [24, § 40], але й не забороняє державам самостійно регулювати процедури евтаназії чи припинення лікування за умови наявності належних гарантій. Попри те, що зі статті 2 Конвенції не випливає право людини на смерть, право на життя не виключає можливості часткової декриміналізації евтаназії.

Згідно з біблійним ученням життя є священним даром Божим, яким людина не має права розпоряджатися (Бут. 2:7). Заповідь «Не вбивай» (Вих. 20:13) охоплює

будь-яке навмисне позбавлення життя, навіть зі співчуття. Християнська традиція закликає до терпіння та довіри Божій волі (Кол. 1:24), тому евтаназія визнається морально неприйнятною, оскільки суперечить Божому задуму щодо життя й смерті людини.

Православна Церква розглядає евтаназію як форму самогубства, неприйнятну з морального та богословського погляду [47]. У канонах немає поняття евтаназії, однак, зважаючи на те, що суб'єкт самогубства не може покаятися та діяльно виправитися, церковна традиція приділяє особливу увагу порядку поховання самогубців. Згідно з правилом 14 святого Тимофія Олександрійського особа, яка свідомо позбавила себе життя не допускається до християнського поховання [47]. Ікономію (відхилення від правила) [38, с. 127] може бути застосовано у випадку психічного розладу, який обмежував свободу волі самогубця [1; 47; 38; 29, с. 40]. Це правило, сформульоване в V столітті, залишається чинним і в сучасній церковній практиці.

Явище евтаназії як «торгівлі смертю» засуджується Церквою [48]. У документі Константинопольського Патріархату «За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви» [29, с. 39–41] та в рішенні Комісії з біоетики Елладської Церкви (2002) [40] підкреслено святість життя й неприпустимість його штучного переривання.

Згідно з християнським ученням тривалість життя та момент смерті не належать до прав людини (п. 10) [40, с. 2]. Церква схвалює зусилля лікарів, спрямовані на полегшення болю [40, с. 3–4], проте категорично відкидає навмисне припинення життя. Евтаназія трактується як прояв секуляризму, що знецінює людське життя, тоді як подолання страждання має відбуватися через медичну допомогу, духовну підтримку й любов до ближнього [40, с. 4].

Румунська Православна Церква в рішенні Священного Синоду (5–6 липня 2005 р.) [13] визначає життя людини як невід'ємний дар Божий, яким вона не має права розпоряджатися. Евтаназія розглядається як прояв секуляризованого світогляду, а обов'язком лікаря є полегшення страждань, а не припинення життя. Паліативна допомога пропонується як моральна альтернатива евтаназії [13]. Аналогічна позиція викладена в Заяві Асамблеї канонічних православних єпископів США «Про святість людського життя» [30, с. 1].

Міжнародне право не визнає евтаназію як форму реалізації права людини на смерть. Православна традиція, розглядаючи життя як дар Божий, відкидає можливість його свідомого припинення. Позиція Церкви узгоджується з практикою ЄСПЛ, яка не виводить із права на життя права померти. Православне богослов'я формує послідовну морально-правову позицію, що визнає евтаназію несумісною з християнським розумінням гідності та святості людського буття.

Право на медичне переривання вагітності. Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод не містить жодної статті, яка прямо гарантувала б або забороняла аборти. Ключовими є дві статті, крізь призму яких ЄСПЛ

аналізує це питання: стаття 2 «Право на життя» та стаття 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя».

Найважливіші рішення Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються абортів, демонструють адаптивний підхід Суду до тлумачення положень Конвенції. У справі «Во проти Франції» [18] Суд постановив, що поняття «життя» у статті 2 Конвенції не має однозначного тлумачення щодо ембріона, тому держави-учасниці мають право самостійно визначати правовий статус і рівень захисту ненародженої дитини в своєму законодавстві [18, § 84]. У справі «А., В. і С. проти Ірландії» [16] Суд визнав, що абсолютна заборона абортів може становити порушення ст. 8 Конвенції [16, § 216]. У справі «Тисьонц проти Польщі» [26] Суд дійшов висновку, що відсутність у національному законодавстві дієвих механізмів реалізації права на легальний аборт із медичних підстав можна вважати невиконанням державою своїх позитивних зобов'язань за ст. 8 Конвенції [26, § 118]. Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод не закріплює право на аборт як самостійне право людини. Водночас, якщо держава дозволяє проведення абортів, вона зобов'язана забезпечити правову визначеність, доступність відповідних процедур і захист приватного життя жінки.

Біблія прямо не згадує аборт, однак послідовно утверджує принцип святості людського життя як дару Божого, що починається ще в утробі матері. У Псалмі 138 (139):13–16 та в книзі пророка Єремії (1:5) підкреслюється, що Бог знає людину ще до її народження. Заповідь «Не вбивай» (Вих. 20:13) поширюється на всі форми навмисного позбавлення життя. Тому в християнській традиції аборт розглядається як морально неприйнятний вчинок, що суперечить Божому задуму про життя та людську гідність.

У ранньохристиянських джерелах, зокрема в «Дідахе» (I–II ст.), прямо сказано: «Не вбивай дитини через аборт, ані тієї, що вже народилася» [10, с. 23]. Святоотцівське вчення одностайно засуджує аборт як тяжкий гріх, прирівнюючи його до вбивства. Святитель Василій Великий наголошував, що жінка, яка навмисно перериває вагітність, і той, хто сприяє цьому, підлягають такій самій церковній карі, як і вбивці (лист 180 до Амфілохія про правила, правило 2) [39, с. 173]. Подібну позицію поділяв Іоан Золотоустий (Бесіди на послання до Римлян, бесіда 24) [36, с. 346–347] та інші православні святі, які вважали, що життя людини має священну цінність від моменту зачаття. У святоотцівській традиції аборт тлумачиться не лише як фізичне знищення, а й як духовне відступництво – відмова від співпраці з Богом у таїнстві народження нового життя.

Позиції помісних православних церков щодо абортів є послідовно негативними та спираються на принцип невід'ємності права на життя. Вселенський (Константинопольський) Патріархат у документі «За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви» (2020) визначає аборт як явище, несумісне з християнським розумінням гідності та святості людського життя [29, с. 32–33, 59]. Елладська Православна Церква в енциклопедії «Про захист людського життя та уникнення абортів» зазначає, що існує судово-практика, яка юридично захищає аборт-

ти, але не право плода на життя, тим самим виправдовуючи людську жорстокість [14]. Болгарська Православна Церква [5] поділяє аналогічну позицію, наголошуючи на неприпустимості абортів як порушення Божого закону та морального порядку. Схожу думку щодо неприпустимості абортів висловлено в Заяві Асамблеї канонічних православних єпископів США «Про святість людського життя та неприпустимість його передчасного припинення» [30, с. 1]. Православна Церква послідовно розглядає аборт як посягання на життя, що належить Богові, а не як допустиме право людини.

Така позиція є притаманною православної богословській традиції, яка розглядає ембріон не лише як біологічний об'єкт, а як людську істоту з моменту зачаття, що володіє власною гідністю та потенціалом особистісного розвитку. Відповідальність батьків за ембріон має моральний і духовний характер, оскільки вони є співтворцями нового життя й несуть обов'язок його захисту. Водночас Православ'я підкреслює, що ембріон не є власністю своїх батьків – він має онтологічну незалежність, закладену Богом, і право на природний розвиток та виявлення власної волі в межах Божого задуму про людину [34, с. 27]. Водночас існує позиція, згідно з якою ікономія може бути застосована щодо абортів у випадках, коли під загрозою перебуває життя матері [2].

Аборт є складною проблемою, що поєднує правові, моральні та богословські аспекти. ЄСПЛ не визнає аборт окремим правом людини, проте допускає його за умови дотримання права жінки на приватне життя, тоді як Церква розглядає його як морально неприпустиме позбавлення життя, яке починається з моменту зачаття. Водночас принцип ікономії може бути застосований у виняткових випадках, коли під загрозою перебуває життя матері.

Репродуктивні технології: сурогатне материнство та штучне запліднення. Європейський суд з прав людини не визнає сурогатне материнство окремим «правом», однак у своїй практиці наголошує, що така форма репродукції може бути сумісною з Європейською конвенцією з прав людини, якщо дотримано права дитини та принципи приватного й сімейного життя (ст. 8 Конвенції). ЄСПЛ підкреслює, що держави мають широку межу розсуду в регулюванні сурогатного материнства.

Щодо правового зв'язку між біологічними батьками та дитиною, Суд визнає, що біологічний зв'язок має бути юридично закріплений, оскільки «право дитини на повагу до приватного життя охоплює аспект її ідентичності, зокрема походження» (справа «Менессон проти Франції») [22]. Відмова у визнанні батьківства біологічних батьків порушує ст. 8 Конвенції [22, §§ 96–99, 108].

Підходи до сурогатного материнства у світі істотно відрізняються. Розрізняють комерційне (оплатне) та альтруїстичне (безоплатне) сурогатне материнство. Комерційне дозволене у США (в окремих штатах), Україні та Грузії. Альтруїстичне передбачене у Великій Британії, Канаді, Ізраїлі, Греції, Південній Африці, Новій Зеландії, Австралії та Португалії. Сурогатне материнство заборонене у Франції, Німеччині, Італії, Іспанії, Швейцарії, Китаї, Данії та Швеції [31, с. 6–10].

Відповідно до ст. 123 Сімейного кодексу України сурогатне материнство дозволене як у комерційній, так і в некомерційній формах. Якщо в організм сурогатної матері переноситься ембріон, зачатий подружжям із використанням допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини визнається це подружжя – чоловік і жінка (замовники), з чийх статевих клітин було утворено ембріон.

Святе Письмо формує фундаментальне уявлення про життя як про невід'ємний дар Божий, що постає внаслідок єдності чоловіка та жінки, освяченої шлюбом (Бут. 2:24; Пс. 138 (139):13–16). Виходячи з цього, залучення третьої особи до процесу зачаття чи виношування дитини розглядається як таке, що порушує природно-правову цілісність подружнього союзу та змінює богозадану сутність людини.

У цьому контексті показовим є біблійний приклад Сарри та Агар (Бут. 16:1–6), який має не лише богословське, а й етико-правове значення. Не маючи змоги народити, Сарра ініціювала народження дитини через свою служницю Агар. Зовні це виглядало як досягнення бажаного результату, проте згодом спричинило конфлікт і розлад у сімейних відносинах.

В юридичному контексті наведений приклад засвідчує важливість дотримання етичних і моральних меж при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Йдеться, зокрема, про необхідність забезпечення поваги до гідності людської особи, збереження стабільності сімейних відносин і підтримання морально-правової гармонії між позитивним правом і природним законом.

Святоотцівська традиція, не маючи прямого вчення про сурогатне материнство, формує його етичну оцінку крізь призму принципів природного та божественного права, виходячи з того, що народження дітей має відбуватися в подружньому поєднанні чоловіка та жінки.

У православної біоетиці зачаття розглядається як священний акт, можливий лише в межах шлюбу між чоловіком і жінкою. Тому участь третіх осіб або технічне посередництво в процесі зачаття визнаються такими, що порушують святість життя [41, с. 5; 29, с. 36–37]. Церква не благословляє сурогатне материнство [41, с. 10; 34, с. 29].

Ембріон із моменту зачаття розглядається як початок людського життя [29, с. 19], наділений душею і тілом, які виникають одночасно [41, с. 6]. У документі Комітету з біоетики при Синоді Елладської Православної Церкви зазначено, що плід має два основні права: перше – право розкривати власну ідентичність і розвивати особистість, друге – право на життя [41, с. 7–8]. Церква засуджує знищення ембріонів і використання їх у дослідках органогенезу [41, с. 9].

Патріарх Грузинської Православної Церкви Ілія II вказує, що народження дитини від сурогатної матері завдає духовної шкоди як самій сім'ї, в яку вона приходить, так і дитині. Засуджується також знищення ембріонів, що часто супроводжує процедури штучного запліднення [35].

Митрополит Ніколаос (Хатзініколау) зауважує, що продовження стосунків між сурогатною матір'ю та ембріоном є несправедливим щодо генетичних батьків, а розрив цього зв'язку – несправедливістю як стосовно сурогатної матері, так і,

передусім, щодо дитини. Це, у свою чергу, порушує єдність сім'ї та становить відхилення від природного, встановленого Богом порядку дітонародження [34, с. 29].

Сурогатне материнство та штучне запліднення поєднують складні правові, етичні й богословські виміри. З позицій європейського права ці технології визнаються допустимими за умови дотримання права дитини на ідентичність, походження та сімейне життя, а також із повагою до автономії подружжя. Європейський суд з прав людини розглядає ембріон переважно як потенційне людське життя, правовий захист якого визначається законодавством конкретної держави.

Натомість у богословсько-етичній традиції Церкви ембріон із моменту зачаття визнається повноцінною людською істотою, наділеною душею і тілом, а відтак – носієм гідності та невід'ємного права на життя. Втручання третіх осіб або технічних засобів у процес зачаття й народження розглядається як порушення природного та богоустановленого порядку співтворчості людини з Богом.

Якщо світське право виходить із принципів автономії та прав людини, то церковна етика спирається на ідею святості життя й неподільності подружнього союзу. Саме ця відмінність у вихідних засадах визначає різницю підходів до оцінки сурогатного материнства та штучного запліднення.

Одностатеві шлюби та усиновлення одностатевими парами. Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод не містить прямого зобов'язання держав визнавати одностатеві шлюби, проте гарантує право на повагу до приватного й сімейного життя (ст. 8) та забороняє дискримінацію (ст. 14). Тлумачення цих положень Європейським судом з прав людини поступово розширює сферу їх застосування щодо прав одностатевих пар.

ЄСПЛ визнає, що одностатеві пари мають право на «сімейне життя» (справа «Шальк і Копф проти Австрії») [28, § 94] і що уряд зобов'язаний створювати правову базу, яка передбачає визнання та захист одностатевих союзів (справа «Оліарі та інші проти Італії») [24, § 185]. Водночас Суд залишає за державами сферу розсуду у виборі форми цього визнання – не обов'язково через інститут шлюбу.

Станом на сьогодні більшість держав ЄС, а також Канада, США, Австралія та ПАР визнають одностатеві шлюби. Інші держави надають правовий статус лише цивільним партнерствам або визнають співжиття без шлюбу. Водночас у низці країн одностатеві шлюби чи партнерства заборонені й не визнаються державою.

Біблія описує шлюб як союз між чоловіком і жінкою, встановлений Богом від початку творіння (Бут. 2:24; Мт. 19:4–5). У Старому Завіті, зокрема в книзі Левит (18:22; 20:13), одностатеві сексуальні стосунки називаються гріхом і забороняються. Апостол Павло в Новому Завіті також засуджує такі відносини як неприродні (Рим. 1:26–27; 1 Кор. 6:9–10).

Святитель Василій Великий (Канонічні правила, правило 7) [37, с. 564–565] та Іоан Золотоуст (Бесіди на послання до Римлян, бесіда 4) [36, с. 41–42] заперечу-

чують можливість одностатевого союзу, підкреслюючи його протиприродність, протизаконність (у контексті Божого Закону) та гріховність.

Осмислення явища одностатевих союзів і його морально-етична оцінка представлені в Біблії та розвиваються в православній традиції від першого тисячоліття до сьогодні, що відображається й у реакціях на його правове впровадження різними державами. Наприклад, у 2024 році парламент Греції ухвалив закон, який дозволяє одностатевим парам укладати шлюби. Елладська Православна Церква відреагувала на це енциклікою (заявою) Синоду [15]. У документі здійснено морально-етичний аналіз інституту сім'ї та явища одностатевих шлюбів, які, згідно з текстом енцикліки становлять підрив християнського шлюбу та традиційної грецької сім'ї [15, с. 6]. Окремо наголошено, що дитина має зростати в сім'ї, де є батько та мати [15, с. 5].

Подібні реакції Церкви на легалізацію одностатевих шлюбів та ідеологію ЛГБТ спостерігаються й в інших країнах і виражаються у формі звернень та офіційних заяв як окремих ієрархів, так і церковних синодів.

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій ухвалила декларацію «Про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)» [8], підписану, зокрема, трьома православними архієреями.

Українська Православна Церква (Православна Церква України) ухвалила заяву «Про неприйнятність законопроекту №9103 «про інститут «реєстрованого партнерства»», в якій, з-поміж іншого, аналізується потенційний вплив одностатевих «реєстрованих партнерств» на демографічну ситуацію [11].

Цифрові права людини. У справі «С. та Марпер проти Сполученого Королівства» Європейський суд з прав людини наголосив, що під час упровадження новітніх технологій держава зобов'язана забезпечувати належний баланс між інтересами суспільної безпеки та правом особи на повагу до приватного життя [25, § 112]. Зазначений підхід зберігає свою актуальність в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, Інтернету та систем штучного інтелекту, що ставить перед державою завдання гармонізувати технологічний прогрес із гарантіями прав людини та вдосконалювати нормативно-правове регулювання відповідно до сучасних викликів.

З практики Європейського суду з прав людини випливає, що права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, поширюються також на цифровий та онлайн-простір.

У справі «Бенедік проти Словенії» [17] Суд підтвердив, що поняття «приватного життя» в розумінні статті 8 Конвенції має широкий зміст, який охоплює право особи на ідентичність, особистісний розвиток і соціальну взаємодію із зовнішнім середовищем [17, § 100]. ЄСПЛ наголосив, що це поняття включає захист персональних даних, а статтю 8 слід тлумачити розширено – у контексті права особи на інформаційне самовизначення, тобто можливості контролю за збиранням, обробленням і поширенням відомостей, які дають змогу ідентифікувати особу [17, §§ 102–103].

У справі «Делфі АС проти Естонії» [20] Європейський суд з прав людини сформулював правову позицію, відповідно до якої свобода вираження поглядів, гарантована статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, поширюється на мережу Інтернет. Водночас Суд наголосив, що ця свобода не звільняє власників інтернет-порталів від відповідальності за коментарі користувачів, якщо вони містять мову ворожнечі, заклики до насильства чи інші протиправні висловлювання [20, § 159]. ЄСПЛ також зауважив, що Інтернет як засіб масової комунікації створює значно більший ризик порушення прав людини, зокрема права на повагу до приватного життя, ніж традиційні друковані засоби інформації [20, § 133].

Таким чином, Європейський суд з прав людини поступово формує концепцію цифрових прав людини, що охоплює право особи на повагу до приватного життя в мережі Інтернет, гарантії безпеки та захисту персональних даних, а також свободу вираження поглядів і комунікації в цифровому середовищі.

Біблія не містить прямих згадок про технології, однак підкреслює, що будь-які людські здобутки повинні слугувати добру, а не гріхові, оскільки людина покликана реалізовувати свій творчий потенціал як співтворець у здійсненні Божого задуму (Бут. 1:28). У православному богослов'ї новітні технології не відкидаються [29, с. 98–99] й не підлягають моральній оцінці поза контекстом їх практичного застосування. Православна традиція розглядає технології як нейтральні засоби, етична цінність яких визначається намірами та моральним вибором людини.

Використання мережі Інтернет та соціальних медіа схвалюється Православною Церквою у контексті виконання пастирських, просвітницьких і місіонерських завдань [29, с. 99], що свідчить про позитивне ставлення Церкви до сучасних засобів комунікації. Показовим є функціонування офіційних вебресурсів, створених для інформаційного, духовно-просвітницького та місіонерського служіння ієрархами, церковними інституціями, парафіями та монастирями в різних країнах.

Православна Церква розглядає наукові відкриття, у тому числі розвиток технологій штучного інтелекту, як прояв Божого дару, реалізованого через розум і творчий потенціал людини. Водночас наголошується на необхідності встановлення належного морального та правового контролю за використанням систем штучного інтелекту в галузях медицини, освіти та правосуддя, щоб вони зберігали допоміжну, а не замінювальну щодо людської свідомості та відповідальності функцію [6].

Екологічні права людини. Екологічна проблематика в правовій науці аналізується крізь призму тлумачення окремих положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, насамперед статті 2 (право на життя), статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статті 1 Першого протоколу (право власності) [32]. Європейський суд з прав людини в своїй прецедентній практиці послідовно визнає, що забруднення довкілля, промисловий шум або токсичні викиди можуть становити порушення зазначених прав у випадках, коли

держава не забезпечила належного контролю, не вжила ефективних превентивних заходів чи не надала громадянам достатньої інформації про потенційні екологічні ризики. У рішеннях у справах «Лопес Остра проти Іспанії» [21, §§ 51, 58], «Гуерра та інші проти Італії» [19, §§ 57–60] та «Фадеева проти Росії» [27, §§ 88–133] Суд наголосив, що на державу покладається позитивний обов'язок забезпечувати умови життя, сумісні зі здоров'ям, безпекою та гідністю людини, навіть за відсутності в Конвенції спеціальної «екологічної» норми.

Біблія розглядає створений світ як Боже творіння, за збереження якого людина несе моральну та духовну відповідальність. У книзі Буття (2:15) зазначено, що Бог доручив людині «обробляти й доглядати сад», що символічно виражає покликання людини до дбайливого ставлення й відповідального управління природою. У християнському вченні людина не постає абсолютним власником природних ресурсів, а розглядається як опікун (управитель) Божого творіння [7; 12, с. 14]. Такий підхід кореспондує із сучасними міжнародно-правовими засадами сталого розвитку, зокрема з принципом відповідальності перед майбутніми поколіннями, який відображає ідею етичного балансу між використанням природних благ та обов'язком їх збереження.

Згідно з православним богословським розумінням право власності на природні ресурси має моральні та духовні обмеження: воно не може реалізовуватися на шкоду загальному благу, гідності людини чи цілісності створеного Богом світу. З богословської перспективи право людини на користування природними благами не є абсолютним, а підпорядковується принципам служіння, солідарності та відповідальності [7]. Православна Церква окремо підкреслює, що прийдешні покоління мають невід'ємне право на користування тими самими природними ресурсами, які доступні сучасній людині [12, с. 14]. Таким чином, екологічна етика Церкви може розглядатися як нормативна основа для формування правового регулювання в сфері охорони довкілля, оскільки вона вимагає усвідомлення меж експлуатації природних ресурсів і запровадження ефективних механізмів їх захисту.

У своїх офіційних документах, зокрема в рішенні Святого і Великого Собору Православної Церкви (Крит, 2016), Церква наголошує, що екологічна криза є наслідком насамперед морального та духовного відчуження людини [12, с. 14], а не лише результатом політичних, економічних чи технологічних прорахунків. Така інтерпретація зміщує акцент з техніко-правового регулювання природокоористування на етичний і духовно-ціннісний рівень, підкреслюючи необхідність формування екологічної правосвідомості. Отже, православна традиція не суперечить сучасним концепціям прав людини, а, навпаки, пропонує ціннісну парадигму регулювання взаємин між людиною та природою, яку можливо інтегрувати в систему прав людини «четвертого покоління». Її провідна ідея полягає в гармонійному поєднанні правових механізмів охорони довкілля з моральною відповідальністю особи перед суспільством, створеним світом і майбутніми поколіннями.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило з'ясувати взаємозв'язки між православною традицією та концепцією прав людини четвертого покоління, виявити як спільні ціннісні орієнтири, так і дискусійні аспекти їх співвідношення. Права людини нового покоління постають як результат еволюції правового мислення в умовах цифрової доби, біоетичних викликів і глобалізаційних процесів, проте їх належне осмислення неможливе без урахування духовно-морального виміру людського буття.

Православна антропологія, спираючись на ідеї богоподібності людини, гідності, святості життя та любові до ближнього, пропонує ціннісні орієнтири для гуманізації сучасного правового дискурсу. Вона акцентує на нерозривному зв'язку свободи з відповідальністю, що може стати корекційним чинником для надмірно технократичного або релятивістського трактування прав людини.

Водночас у взаємодії православної традиції та правової теорії виявляються певні суперечності – зокрема, у розумінні меж свободи, природи автономії особи чи ролі моральних норм у правотворенні. Проте ці розбіжності не виключають, а навпаки, стимулюють діалог, спрямований на формування синтетичної моделі прав людини, де юридичні норми узгоджуються із духовними цінностями.

Отже, досягнення мети дослідження полягає в підтвердженні можливості інтеграції духовно-моральних орієнтирів православ'я у сучасний правовий дискурс. Така інтеграція сприятиме утвердженню більш гармонійної, етично врівноваженої концепції прав людини четвертого покоління – концепції, що поєднує науково-технологічні досягнення з вищими моральними засадами, забезпечуючи цілісне бачення людини як духовно-творчої істоти.

ПОДЯКИ

Дякую докторці юридичних наук, професорці Олені Ростиславівні Дашковській за допомогу в дослідженні.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Аканфопулос І. Продромос. Кодекс священних канонів та церковних законів (Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων). 2-ге вид. Салоніки : Вид-во братів Куріакіді, 1995. 605 с.
- [2] Архієпископія Америки. Why Life. Грецька православна архієпископія Америки. URL: <https://www.goarch.org/-/why-life> (дата звернення: 13.10.2025).
- [3] Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 213–217. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/32955>
- [4] Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. І. Огієнка. Київ : Укр. Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.

- [5] Болгарська Патріархія. Позиція Священного Синоду Болгарської Православної Церкви від 28.11.2014 р. URL: <https://bg-patriarshia.bg/news/stanovishte-na-sv-sinod-na-bpts-bp-ot-28-11-2014-g-za-deystv> (дата звернення: 09.10.2025).
- [6] Висновки II Конференції з біоетики Елладської Православної Церкви. URL: <https://orthodoxia.info/news/lixi-protismata> (дата звернення: 08.11.2025).
- [7] Вселенський Патріарх Варфоломій. Промова Його Всесвятості Вселенського Патріарха Варфоломія у Парламентській асамблеї Ради Європи (27 січня 2025 р.). URL: <https://ec-patr.org/74696-2/> (дата звернення: 14.10.2025).
- [8] Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Декларація ВРЦіРО про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та так званих одностатевих шлюбів. Київ : ВРЦіРО, 2007. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/deklaraciya-vrciro-pro-negativne-stavlennya-do-yavyscha-gomoseksualizmu-ta-tak-zvanyh-odnostatevyh-shlyubiv> (дата звернення: 13.10.2025).
- [9] Дашковська О. Р. Покоління прав людини як соціальна форма опосередкування свободи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 4–7.
- [10] Дідахе: Наука дванадцятих апостолів / пер. з грец. О. Кіндій. Львів : Свічадо, 2025. 48 с.
- [11] Документи засідання Священного Синоду Української Православної Церкви (Православної Церкви України). 28.03.2023. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dokumenty-zasidannya-svyashhennogo-synodu-28-bereznua-2023-r/> (дата звернення: 9 листопада 2025 р.).
- [12] Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016. Київ : Відкритий Православний Університет Святої Софії Премудрості ; Дух і Літера, 2016. 112 с. URL: <https://orthodoxcouncil.org/documents/3588038/3630426/Ukrainian%2BCouncil%2BTranslations.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
- [13] Евтаназія – це гріх світу, який віддалився від Бога. URL: <https://ziarullumina.ro/societate/eutanasia-este-pacatul-unei-lumi-care-s-a-indepartat-de-dumnezeu-30098.html> (дата звернення: 05.10.2025).
- [14] Елладська Православна Церква. Енцикліка Священного Синоду «Про захист людського життя та уникнення абортів». URL: https://ipe.gr/2022/09/08/egkyklios_issyndou/ (дата звернення: 09.10.2025).
- [15] Елладська Православна Церква. Енцикліка Священного Синоду Елладської Православної Церкви від 29 січня 2024 р. Афіни : Священний Синод Елладської Церкви, 2024. URL: https://ecclesiagreecce.gr/greek/holysynod/egyklioi/204_29012024.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
- [16] Європейський суд з прав людини. Справа «А., В. і С. проти Ірландії» : рішення від 16.12.2010 у справі № 25579/05. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332> (дата звернення: 09.11.2025).
- [17] Європейський суд з прав людини. Справа «Бенедік проти Словенії» : рішення від 24.04.2018 у справі № 62357/14. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-182455> (дата звернення: 08.11.2025).
- [18] Європейський суд з прав людини. Справа «Во проти Франції» : рішення від 08.07.2004 у справі № 53924/00. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887> (дата звернення: 09.11.2025).
- [19] Європейський суд з прав людини. Справа «Ґуерра та інші проти Італії» : рішення від 19.02.1998 у справі № 14967/89. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135> (дата звернення: 08.11.2025).

- [20] Європейський суд з прав людини. Справа «Делфі АС проти Естонії» : рішення від 16.06.2015 у справі № 64569/09. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105> (дата звернення: 08.11.2025).
- [21] Європейський суд з прав людини. Справа «Лопес Остра проти Іспанії» : рішення від 09.12.1994 у справі № 16798/90. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905> (дата звернення: 08.11.2025).
- [22] Європейський суд з прав людини. Справа «Меннессон проти Франції» : рішення від 26.06.2014 у справі № 65192/11. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145179> (дата звернення: 08.11.2025).
- [23] Європейський суд з прав людини. Справа «Оліарі та інші проти Італії» : рішення від 21.07.2015 у справах № 18766/11 та № 36030/11. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156265> (дата звернення: 08.11.2025).
- [24] Європейський суд з прав людини. Справа «Прітті проти Сполученого Королівства» : рішення від 29.04.2002 у справі № 2346/02. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60448> (дата звернення: 08.11.2025).
- [25] Європейський суд з прав людини. Справа «С. та Марпер проти Сполученого Королівства» : рішення від 04.12.2008 у справі № 30562/04 та № 30566/04. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051> (дата звернення: 09.11.2025).
- [26] Європейський суд з прав людини. Справа «Тисьонц проти Польщі» : рішення від 20.03.2007 у справі № 5410/03. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79812> (дата звернення: 09.11.2025).
- [27] Європейський суд з прав людини. Справа «Фадєєва проти Росії» : рішення від 09.06.2005 у справі № 55723/00. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315> (дата звернення: 08.11.2025).
- [28] Європейський суд з прав людини. Справа «Шальк і Копф проти Австрії» : рішення від 24.06.2010 у справі № 30141/04. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99605> (дата звернення: 08.11.2025).
- [29] За життя світу: до соціального етосу Православної Церкви / за ред. Д. Б. Гарта, І. Хриссавгіса. Бруклін (Массачусетс) : Holy Cross Orthodox Press, 2020. 121 с.
- [30] Заява про святість людського життя та його передчасне припинення / Асамблея канонічних православних єпископів Сполучених Штатів Америки. 19.06.2022. 5 с. URL: <https://www.assemblyofbishops.org/assets/files/messages/2022%20AoB%20Life%20Statement%20-%20Final.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).
- [31] Горці К. The Future of Surrogacy: A Review of Current Global Trends and National Landscapes. *Reproductive BioMedicine Online*. 2024. Т. 48. № 3. С. 215–228. Amsterdam : Elsevier Ltd. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1472648323008635> <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2023.103764> (дата звернення: 12.10.2025).
- [32] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). *Європейська конвенція з прав людини*. 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.11.2025).
- [33] Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд. : В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; ред. В. О. Серьогін. Харків : ФІНН, 2009.
- [34] Хатзініколау Н. The Greek Orthodox Position on the Ethics of Assisted Reproduction. *Ethics, Bioscience and Life*. 2008. Т. 3. № 3 (листоп.). С. 25–33. Cambridge : Reproductive Healthcare Ltd. URL: https://bioethics.org.gr/wp-content/uploads/2024/05/mmln_assisted_repro.pdf (дата звернення: 09.10.2025).

- [35] Офіційний сайт Православної Церкви Грузії. Патріарх Грузії Ілія II. Різдваєне послання 2014. URL: <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao2014.htm> (дата звернення: 12.10.2025).
- [36] Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого : у 12 т. Т. 9, кн. 2 / пер. укр. мовою прот. Михайла Марусяка ; під ред. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ : Вид. відділ Укр. Православної Церкви Київського Патріархату, 2011. 598 с.
- [37] Правила Православної Церкви з тлумаченнями єпископа Никодима (Мілаша) / Київська православна богословська академія ; упоряд. і пер. С. М. Чокалюк. Київ : Вид. відділ УПЦ Київ. Патріархату, 2016. Ч. 2. 983, [1] с.
- [38] Релігієзнавчий словник / за ред. : А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Укр. енцикл., 1996. 389 с.
- [39] Святитель Василій Великий. Творіння : у 2 т. Т. 2, кн. 2 : Листи / пер. укр. мовою під ред. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ : Вид. відділ Укр. Православної Церкви Київ. Патріархату, 2010. 741 с.
- [40] Священний Синод Грецької Православної Церкви. Основні позиції щодо етики евтаназії. Комітет з біоетики. 06.11.2002. URL: <https://bioethics.org.gr/wp-content/uploads/2024/04/EYΘANAΣΙΑ-1.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).
- [41] Священний Синод Елладської Православної Церкви. Комісія з біоетики. Основні позиції щодо етики допоміжного відтворення (Православне бачення допоміжного відтворення). Афіни : Елладська Православна Церква, 2006. 8 с. URL: https://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/bioethics/texnes_anaparagoges.pdf (дата звернення: 12.10.2025). (грец.).
- [42] Сербьогін В. О. Покоління прав людини. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 4 : Конституційне право / редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. С. 630–635.
- [43] Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 09.11.2025).
- [44] Сухонос В. В. Права людини IV покоління: конституційно-правові нариси повоєнної України. *Досвід, воєнні випробування та повосний ренесанс конституційно-правового розвитку незалежної України* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 черв. 2024 р.) та «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення» (м. Київ, 22 серп. 2024 р.) / НАН України, Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2025. С. 170–174.
- [45] Федеральна конституція Швейцарської Конфедерації від 18.04.1999. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>. (дата звернення: 09.11.2025).
- [46] Філософія права : підручник / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2009. 208 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/FilosofUchebn2009.pdf (дата звернення: 04.10.2025).
- [47] Фотопулос Л. Самогубство відповідно до святих канонів і церковного передання. 30.08.2013. URL: <https://www.johnsanidopoulos.com/2013/08/suicide-according-to-holy-canon-and.html> (дата звернення: 05.10.2025).
- [48] Цебенко С. Б. Право людини померти у природний спосіб як складова змісту права на життя (сучасні православні уявлення у світлі міжнародних стандартів). 2015. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2494/vnulpurn201581326.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

REFERENCES

- [1] Akanthopoulos, I. (1995). *Prodromos. Code of sacred canons and ecclesiastical laws (Κώδικας Ιερών Κανόνων και Εκκλησιαστικών Νόμων)* (2nd ed.). Thessaloniki, Greece: Kyriakidis Brothers Publishing House.
- [2] Greek Orthodox Archdiocese of America. *Why life*. Retrieved from <https://www.goarch.org/-/why-life>
- [3] Barabash, O. O. (2016). The fourth generation of human rights: A general theoretical characteristic. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University: Legal Sciences Series*, (837), 213–217.
- [4] Ohienko, I. (Trans.). (2002). *The Bible, or the books of Holy Scripture of the Old and New Testaments*. Kyiv, Ukraine: Ukrainian Bible Society.
- [5] Bulgarian Patriarchate. *Position of the Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (28.11.2014)*. Retrieved from <https://bg-patriarshia.bg/news/stanovishte-na-sv-sinod-na-bpts-bp-ot-28-11-2014-g-za-deystv>
- [6] Church of Greece. *Conclusions of the II Conference on Bioethics*. Retrieved from <https://orthodoxia.info/news/lixi-porismata>
- [7] Bartholomew I, Ecumenical Patriarch. (2025, January 27). *Address of His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. Retrieved from <https://ec-patr.org/74696-2/>
- [8] All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations. (2007). *Declaration of the AUCCRO on a negative attitude toward homosexuality and so-called same-sex marriages*. Kyiv, Ukraine: AUCCRO. Retrieved from <https://vrciro.org.ua/ua/statements/deklaraciya-vrciro-pro-negatyvne-stavlennya-do-yavyschcha-gomoseksualizmu-ta-tak-zvanyh-odnostatevyh-shlyubiv>
- [9] Dashkovska, O. R. (2016). Generations of human rights as a social form of mediation of freedom. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University: Jurisprudence Series*, (22), 4–7.
- [10] Kindii, O. (Trans.). (2025). *Didache: The teaching of the twelve apostles*. Lviv, Ukraine: Svichado.
- [11] Orthodox Church of Ukraine. (2023, March 28). *Documents of the meeting of the Holy Synod (28 March 2023)*. Retrieved from <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dokumenty-zasidannya-svyashhennogo-synodu-28-bereznya-2023-r/>
- [12] *Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church (Crete, 2016)*. (2016). Kyiv, Ukraine: Open Orthodox University of Holy Sophia of Wisdom; Dukh i Litera. Retrieved from <https://orthodoxcouncil.org/documents/3588038/3630426/Ukrainian%2BCouncil%2BTranslations.pdf>
- [13] *Euthanasia is the sin of a world that has turned away from God*. (n.d.). Retrieved from <https://ziarullumina.ro/societate/euthanasia-este-pacatul-unei-lumi-care-s-a-indepartat-de-dumnezeu-30098.html>
- [14] Church of Greece. *Encyclical of the Holy Synod «On the protection of human life and the avoidance of abortions»*. Retrieved from https://ipe.gr/2022/09/08/egkyklios_isyndou/
- [15] Church of Greece. (2024). *Encyclical of the Holy Synod of the Church of Greece (29 January 2024)*. Athens, Greece: Holy Synod of the Church of Greece. Retrieved from https://ecclesiagrece.gr/greek/holysynod/egyklloi/204_29012024.pdf
- [16] European Court of Human Rights. (2010, December 16). *A., B. and C. v. Ireland* (Application No. 25579/05). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332>

- [17] European Court of Human Rights. (2018, April 24). *Benedik v. Slovenia* (Application No. 62357/14). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-182455>
- [18] European Court of Human Rights. (2004, July 8). *Vo v. France* (Application No. 53924/00). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887>
- [19] European Court of Human Rights. (1998, February 19). *Guerra and Others v. Italy* (Application No. 14967/89). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>
- [20] European Court of Human Rights. (2015, June 16). *Delfi AS v. Estonia* (Application No. 64569/09). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>
- [21] European Court of Human Rights. (1994, December 9). *López Ostra v. Spain* (Application No. 16798/90). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905>
- [22] European Court of Human Rights. (2014, June 26). *Menesson v. France* (Application No. 65192/11). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145179>
- [23] European Court of Human Rights. (2015, July 21). *Oliari and Others v. Italy* (Applications Nos. 18766/11 & 36030/11). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156265>
- [24] European Court of Human Rights. (2002, April 29). *Pretty v. the United Kingdom* (Application No. 2346/02). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60448>
- [25] European Court of Human Rights. (2008, December 4). *S. and Marper v. the United Kingdom* (Applications Nos. 30562/04 & 30566/04). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051>
- [26] European Court of Human Rights. (2007, March 20). *Tysiąc v. Poland* (Application No. 5410/03). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79812>
- [27] European Court of Human Rights. (2005, June 9). *Fadeyeva v. Russia* (Application No. 55723/00). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>
- [28] European Court of Human Rights. (2010, June 24). *Schalk and Kopf v. Austria* (Application No. 30141/04). HUDOC. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99605>
- [29] Hart, D. B., & Chryssavgis, I. (Eds.). (2020). *For the life of the world: Toward a social ethos of the Orthodox Church*. Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press.
- [30] Assembly of Canonical Orthodox Bishops of the United States of America. (2022, June 19). *Statement on the sanctity of human life and its premature termination*. Retrieved from <https://www.assemblyofbishops.org/assets/files/messages/2022%20AoB%20Life%20Statement%20-%20Final.pdf>
- [31] Gorski, K. (2024). The future of surrogacy: A review of current global trends and national landscapes. *Reproductive BioMedicine Online*, 48(3), 215–228. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1472648323008635>
- [32] *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)*. (1950). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

- [33] Serohin, V. O. (Ed.). (2009). *Constitutions of foreign countries* (V. O. Serohin, Yu. M. Kolomiets, O. V. Martseliak, et al., Compilers). Kharkiv, Ukraine: FINN.
- [34] Hatzinikolaou, N. (2008). The Greek Orthodox position on the ethics of assisted reproduction. *Ethics, Bioscience and Life*, 3(3), 25–33. Retrieved from https://bioethics.org.gr/wp-content/uploads/2024/05/mmln_assisted_repro.pdf
- [35] Orthodox Church of Georgia. (2014). *Patriarch of Georgia Ilia II: Christmas message 2014*. Retrieved from <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/sashobao2014.htm>
- [36] Marusiak, M. (Trans.). (2011). *Complete works of Saint John Chrysostom* (Vol. 9, Book 2; Filar(et) (Denysenko), Ed.; original work in 12 vols.). Kyiv, Ukraine: Publishing Department of the Ukrainian Orthodox Church-Kyiv Patriarchate.
- [37] Chokaliuk, S. M. (Comp. & Trans.). (2016). *Canons of the Orthodox Church with commentaries by Bishop Nikodim (Milas)* (Pt. 2). Kyiv, Ukraine: Publishing Department of the Ukrainian Orthodox Church-Kyiv Patriarchate.
- [38] Kolodnyi, A., & Lobovyk, B. (Eds.). (1996). *Dictionary of religious studies*. Kyiv, Ukraine: Ukrainian Encyclopedia.
- [39] Filar(et) (Denysenko) (Ed.). (2010). *Saint Basil the Great: Works* (Vol. 2, Book 2: Letters). Kyiv, Ukraine: Publishing Department of the Ukrainian Orthodox Church-Kyiv Patriarchate.
- [40] Holy Synod of the Church of Greece, Committee on Bioethics. (2002, November 6). *Fundamental positions on the ethics of euthanasia*. Retrieved from <https://bioethics.org.gr/wp-content/uploads/2024/04/EYΘANΑΣΙΑ-1.pdf>
- [41] Holy Synod of the Church of Greece, Bioethics Commission. (2006). *Fundamental positions on the ethics of assisted reproduction (Orthodox view on assisted reproduction)*. Athens, Greece: Church of Greece. Retrieved from https://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/bioethics/texnes_anaparagoges.pdf
- [42] Serohin, V. O. (2024). Generations of human rights. In Yu. H. Barabash (Chair) et al. (Eds.), *Great Ukrainian legal encyclopedia* (Vol. 4: Constitutional law, Pp. 630–635). Kharkiv, Ukraine: Pravo.
- [43] *Family Code of Ukraine: Law of Ukraine* (2002, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
- [44] Sukhonos, V. V. (2025). Human rights of the IV generation: Constitutional and legal essays of postwar Ukraine. In *Experience, wartime trials and postwar renaissance of constitutional and legal development of independent Ukraine* (pp. 170–174). Kyiv, Ukraine.
- [45] *Federal Constitution of the Swiss Confederation* (April 18, 1999). Retrieved from <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.
- [46] Danylian, O. H. (Ed.). (2009). *Philosophy of law*. Kharkiv, Ukraine: Pravo. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/FilosofUchebn2009.pdf
- [47] Photopoulos, L. (2013, August 30). *Suicide according to the holy canons and church tradition*. Retrieved from <https://www.johnsanidopoulos.com/2013/08/suicide-according-to-holy-canons-and.html>
- [48] Tsebenko, S. B. (2015). The human right to die a natural death as a component of the content of the right to life (Contemporary Orthodox views in the light of international standards). Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2494/vnulpurn201581326.pdf>

Андрій-Ярослав Степанович Проць

Аспірант

Кафедра теорії та історії права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
email: a.s.prots@nlu.edu.ua

Andrii-Yaroslav S. Prots

PhD Student

Department of Theory and History of Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
email: a.s.prots@nlu.edu.ua

Рекомендоване цитування: Проць А.-Я. С. Православна традиція та права людини четвертого покоління. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. № 1. С. 370–389. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-370>

Suggested Citation: Prots, A.-Y. S. (2026). The orthodox tradition and fourth-generation human rights. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(1), 370–389. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-370>

Дата першого надходження статті до видання: 27.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.01.2026

Дата публікації (оприлюднення): 31.03.2026